

ਰੇਡੀਓ ਲਵੀਵਾਰ- ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ-ਚਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ

ਕੜੀ-7, ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ (In Reverse Gear)

ਖੋਜ ਤੇ ਲੇਖਣ : ਡਾ. ਅਨੁਰਾਗ ਸ਼ਰਮਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਰੁਪਾਂਤਰ ਤੇ ਲੇਖਣ: ਭਾਰਤ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਮਤੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

(In this episode we shall discuss the need of new thoughts, new innovations and new ideas in order to have a new look on the inherent defects in our present Developmental Model. Technology and poverty, Agriculture for maximum employment. The need to understand the principles and components of our Nature for sustainable development.)

ਪਾਤਰ

ਇਸਤਰੀ ਸੂਤਰਧਾਰ

ਪੁਰਸ਼ ਸੂਤਰਧਾਰ

ਸੁਨੀਲ: ਇੱਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ

ਵਿਵੇਕ: ਗੁਣ ਸੂਤਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਸੁਨੀਲ ਦਾ ਦੋਸਤ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਪਰਿਆਵਰਣ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸਾਸਤਰ ਦਾ ਮਾਹਰ

ਸਨੇਹਾ: ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ , ਸੁਨੀਲ ਦੀ ਪਤਨੀ

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਸੁਨੀਲ ਤੇ ਸਨੇਹਾ ਦੀ ਬੇਟੀ

ਰਾਧਿਕਾ : ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਪਤਨੀ

ਸੁਰੂਆਤੀ ਐਲਾਨ

(ਸਿਰਲੇਖ ਗੀਤ ਦੇ ਸੰਗੀਤ-ਟ੍ਰੈਕ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ)

ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ (In Reverse Gear)

(ਸੰਗੀਤ...)

ਐਲਾਨ: ਇਹ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਹੈ ਸਾਡੇ ਲੜੀਵਾਰ “ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ- ਚਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ” ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਕੜੀ “ਆ ਫੇਰ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ” ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਕਲਾਕਾਰ ਸੱਤਵੀਂ ਕੜੀ “ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ” !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਜੀ ! ਸੁਆਗਤ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ! ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅੱਜ ਦੀ ਕੜੀ “ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ” ਵਿੱਚ !

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਪਿਛਲੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਨਾਟਕ “ਆ ਫੇਰ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ” , ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ

ਅਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਬਿਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਕੁਦਰਤੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਨੂੰ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਜੀ ! ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਧਿਆਨ !

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਗਾਥਾ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਉਸ ਰਸਤੇ ਦੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਚੁਗਿਰਦੇ ਨੂੰ , ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ:ਹਾਂ ! ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅਪਾਣੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ !

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪਗ-ਡੰਡੀ ਦਾ ਚੱਲ ਕੇ ਜਿਸ ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰੈਣ ਬਸੇਰੇ ਨੂੰ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਮੂਨੇ ਬਾਬਤ !

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਸੁਣੀ ਸੀ ਤੁਸੀਂ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ !

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਵੀ ! ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖੇ ਰਖਦੇ ਸਨ ਧਿਆਨ, ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ , ਪਹਾੜਾਂ ਮੈਦਾਨਾਂ ਤੇ ਰੇਗਸਤਾਨਾਂ ਦਾ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਤੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਲੜੀਵਾਰ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ - “ਚਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ” ਦੀ ਅਗਲੀ ਕੜੀ “ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ”!

ਮਰਦ ਸੂਤਰਧਾਰ: ਇਸ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੋੜ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ !

ਔਰਤ ਸੂਤਰਧਾਰ : ਲਉ ਜੀ ! ਕਰੋ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਇਕਾਗਰ ! ਸੁਣ ਲਓ ਨਾਲ ਧਿਆਨ , ਸ਼ੰਕੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਣ , ਕਰ ਲੈਣੇ ਉਹ ਵੀ ਨੋਟ ! ਸੁਣੋ ਤੇ ਸਮਝੋ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ - “ਚਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ”ਦੀ ਇਸ ਸੱਤਵੀਂ ਕੜੀ , “ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ” ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ !

ਸੰਗੀਤ

ਐਲਾਨ: ਲਓ ਜੀ ! ਪੇਸ਼ ਹੈ , ਵਿਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ , ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਜਲੰਧਰ (ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ) ਵੱਲੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਲੜੀਵਾਰ “ਟਿਕਾਉ ਵਿਕਾਸ- ਚਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ” ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਕੜੀ , “ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ”!

(ਸਿਰਲੇਖ ਗੀਤ ਦਾ ਸੰਗੀਤ-ਟ੍ਰੈਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ)

ਸੁਨੀਲ: ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ- ਰਮੇਸ਼ ! ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਖੱਡੇ ਵਿਚ ਧਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ...

ਵਿਵੇਕ: ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ- ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਸੁਨੀਲ ਯਾਰ ! ਪਰ ਸੋਚ ਤਾਂ ਸਹੀ , ਕਿ ਉਹ ਖੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿੱਥੇ ? ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ! ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੱਸ ਧਰਤੀ ਕਿੱਥੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ?

ਦੋਵੇਂ ਉਚੀ ਹੱਸਦੇ ਹਨ...

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਠੀਕ ਹੈ ! ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸੱਚ ! ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ! ਹਾਂ ਪਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ। ਅੱਛਾ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਠੀਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ...

ਕੱਪ-ਪਲੇਟਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ.....

ਸਨੇਹਾ: ਕੀ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕਿਹੜੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋ ?

ਤਦ ਹੀ ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼.....

ਰਾਧਿਕਾ: ਲਓ ! ਲਗਦਾ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਆ ਗਈ..... ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ...

ਸਨੇਹਾ: ਸਰਿਸ਼ਟੀ ! ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ! ਕੀ ਅੱਜ ਕੋਚਿੰਗ ਕਲਾਸ ਲੰਬੀ ਚੱਲੀ ਗਈ ?

ਸੁਨੀਲ: ਆ ਸਰਿਸ਼ਟੀ... ਇਹ ਨੇ ਵਿਵੇਕ ਗੁਣ ਸੂਤਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਤੇ ਆਹ ਵੀ ਹੈ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਰਮੇਸ਼ ... ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ?

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਨਮਸਤੇ ਅੰਕਲ... ਨਮਸਤੇ ਅੰਕਲ.....

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਨਮਸਤੇ ਬੇਟਾ... ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕੋਚਿੰਗ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ,

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਅੰਕਲ ! ਮੈਂ ਕੋਚਿੰਗ ਲੈ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਬਲਕਿ ਦੇ ਰਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਿਓਲਾਜੀ (ਧਰਤ ਵਿਗਿਆਨ) ਵਿਸ਼ਾ

ਪੜ੍ਹਦੀ ਹਾਂ।

ਵਿਵੇਕ: ਵੇਖਿਆ ਰਮੇਸ਼! ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਦੀ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਹੈ... ਯਾਣੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ।

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਚਰਚਾ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅੰਕਲ, ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਚਰਚਾ ! ਬੇਟੀ, ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ! ਸਾਡਾ ਭਵਿਖ ਚੰਗਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ! ਪਰ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਨਵੀਂ ਸੋਚ, ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਨਵੀਂਆਂ ਕਾਢਾਂ ਦੀ ! ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਸ ਹੈ ! ਪਰ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾ ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਸਾਡੇ ਇਸ ਧਰਤ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ।

ਰਾਧਿਕਾ: ਵਿਵੇਕ ! ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ! ਰਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਸਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ! ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਦੇਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ !

ਸਨੇਹਾ: ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਕੀ ਹੈ ? ਸਾਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ , ਲੱਭਤਾਂ , ਖੋਜਾਂ , ਕਾਢਾਂ ਜਾਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਜਨ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਨਾ ਕਰੇ , ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਭਾਬੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ! ਵਿਵੇਕ ਵੇਖ ਲਓ ਤੁਹਾਡੀ ਟੀਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ! ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਾਸਤੇ ਨਾਈਟਰੋਜਨ , ਫਾਸਫੋਰਸ ਤੇ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ , ਪਰ ਹੁਣ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 17 ਹੋਰ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੌਦਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਾਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ-ਮੂਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

.....ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਦਲਾਅ ਸੰਗੀਤ.....

(ਖਾਣੇ ਦਾ ਮੇਜ , ਪਲੇਟਾਂ ਤੇ ਕਟੋਰੀਆਂ ਦਾ ਖੜਕਾ ,)

ਸ਼ਰਿਸ਼ਟੀ : ਲਓ ਜੀ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਹੈ ! ਚਲੋ ਆਓ ਖਾਣਾ ਖਾਈਏ ! ਨਾਲੇ ਰੱਖੀਏ ਚਰਚਾ ਜਾਰੀ

ਸਨੇਹਾ: ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਨੇ ! ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸੁਨੀਲ: ਛੱਡੋ ਜੀ ! ਰਮੇਸ਼ ਜੀ ਤਾਂ ਲੰਬੀ ਛਾਲ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਭੱਜਦੇ ਨੇ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਯਾਰ ਸੁਨੀਲ ! ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਪਿਛਾਖੜੀ ਕਦਮ ਐਜਦੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਦੂਸ਼ਿਤ ਉਦੋਂ ਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁੜੇ ਹਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਗਿਆਨ ਵੱਲ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਤੇ !

ਵਿਵੇਕ: ਓਹ ਰਮੇਸ਼ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ... ਚਲ ਆ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?

ਸਨੇਹਾ: ਵਿਵੇਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਗਰੀਬੀ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਧਨਾਡਾਂ ਨੇ ਬੇਬਾਹ ਦੌਲਤ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਵੀ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਤਕ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ !

ਰਾਧਿਕਾ: ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਭਾਬੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਹੈ ਕਿਉਂ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਰਾਧਿਕਾ ਭਾਬੀ, ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ! ਇਹ ਵੀ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ-ਬਰਾਬਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਅੰਕੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਕ ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੰਪਤੀ ਹੈ।

ਸਨੇਹਾ: ਆਹੋ ਜੀ ! ਆਹ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖ ਲਓ ਦੇਸ ਦੀ 58 % ਦੌਲਤ ਤਾਂ 1% ਹੀ ਦੱਬੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਉਪਰਲੇ 10% ਕੋਲ ਹੈ ਦੇਸ ਦਾ 79% ਸਰਮਾਇਆ !

ਸੁਨੀਲ: ਰਮੇਸ਼ ! ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ! ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੱਥ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਐ !

ਵਿਵੇਕ: ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਸੁਨੀਲ... ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕੰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ! ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਨਵੀਂਤਮ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਹਿਮਤ ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ! ਸਗੋਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤਾਂ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਇਸ ਦੁਸ਼-ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ! ਖੇਤੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਉਦਹਾਰਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਵੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੱਭ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਹੈ ! ਕੀ ਉਸਦੇ ਲਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ?

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਅੰਕਲ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਬੇਟੀ, ਬੀਜ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ !

ਖਾਦ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀ !

ਟਰੈਕਟਰ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ !

ਤੇਲ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ ਤੇ

ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਵੀ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ

ਤਾਂ ਫਿਰ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਲਾਗਤ ਤਾਂ ਵਧਣੀ ਹੀ ਐ

ਕਿਸਾਨ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹਣਾ ਹੀ ਐ ਤੇ

ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣੀ ਹੀ ਐ !

ਵਿਵੇਕ: ਪਰ ਫਸਲ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਤਾਂ ਵਧੇ ਹਨ।

ਸਨੇਹਾ: ਕਿੰਨੇ ਕੁ ? ਜੇ ਝਾੜ ਬਹੁਤਾ ਤਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਅ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ !

ਰਾਧਿਕਾ: ਆਹੋ ਆਲੂਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੋਇਆ ਐ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ! ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਈ ਗੜੇ ਮਾਰ ਚੇਤ ਵਿਸਾਖ ਵਿੱਚ ! ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਗੜੇ, ਮੀਂਹ ਤੇ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਕਣਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਿਛਾ !

ਸਨੇਹਾ: ਬੱਸ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਕਿਸਾਨ ! 'ਵਸਿਆ ਚੇਤ , ਨਾ ਘਰ ਨਾ ਖੇਤ' !

ਸੁਨੀਲ: ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ! ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਖੋਜ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰਿਵਰਤਨ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਪਰ ਪਾਪਾ, ਕੁਦਰਤ ਤਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੀ ਹੈ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਕੁਦਰਤ ਤਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ , ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤ ਬਾਬਤ ਅੱਧਾ-ਪਚੱਧਾ ਗਿਆਨ !

ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ !

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣ ਨੂੰ ।

ਪਰ ਜਿਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਜ਼ਰੂਰਤ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਵਰਗੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ !

ਸੋਚ ਹੋ ਗਈ ਖੁੰਢੀ !

ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਵਿਕਾਸ!

ਰਾਧਿਕਾ: ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹੀ... ਹੀ ਐ ! ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹਰ ਦੇਣ ਸਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁਨੀਲ: ਤਾਂ ਰਮੇਸ਼ ! ਇਹ ਦੱਸ ! ਕਿ ਕੀ ਜੀਵਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ਸੁਨੀਲ ! ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਜਿਉਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ !

ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ !

ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਯੋਗ,

ਕੁਦਰਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ,

ਸਿੱਖਿਆ, ਤਕਨੀਕ, ਉਦਯੋਗਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ।

ਸਨੇਹਾ: ਪਰ ਰਮੇਸ਼ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਇਸ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਤਾਂ ਵਧੀ ਹੀ ਐ, ਸਾਡੇ ਅਨਾਜ ਦੇ ਗੋਦਾਮ ਵੀ ਭਰੇ ਹਨ ਤੇ ਅਮਨ ਸੰਕਟ ਵੀ ਹੱਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ! ਜੇ ਕੁਝ ਸਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸਨੇਹਾ ਭਾਬੀ !

ਅਧੁਨਿਕ ਖੇਤੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ !

ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾਹੀਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰੀ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ !

ਭੁੱਖ-ਮਰੀ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਲ-ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਕਿਰਨ ਨੇ ਗਹਿਰੇ ਸਵਾਲ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਵੈਸੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਅੰਕਲ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਲ ਗ੍ਰਹਿ ਉਤੇ ਵਸਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੀਵਣ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ! ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜੀਵਣ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਸਿਤ ਮਨੁੱਖ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਪਰ ਅੰਕਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੀਵਣ ਪਨਪਨ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਕਈ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਪਰ ਜੀਵਣ ਪਨਪਨ ਬਾਬਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਊਰਜਾ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਊਰਜਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਊਰਜਾ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੀਵਣ ਵੀ ਇਸੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ । ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਾਡੇ ਦੇਣ ਤੇ ਗੈਸਾਂ, ਗੈਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ!

ਰਾਧਿਕਾ: ਹਾਂ ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ “ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ” ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ “ ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨ ਸਮਾਇਆ , ਜਲ ਕਾ ਜਲ ਹੂਆ ਰਾਮ” ।

ਸਨੇਹਾ: ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੀ ਐ ਕਿ ਇਸ ਚੱਕਰ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ! ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜਨ ਤੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਲੋ ਦੀ ਸੰਬਾਵਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ : ਪਰ ਅੰਕਲ ! ਅੱਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਚਟਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੁਵਿਧਾ-ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਿਉਣਾ। ਪਰ ਹੋ ਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਾਂ।

ਸਰਿਸ਼ਟੀ : ਅੰਕਲ ! ਅੱਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਵਾਲੇ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਦੌੜ ਰਹੇ ਹਨ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ , “ਔਰਨ ਕੋ ਨਸੀਹਤ , ਆਪ ਮੀਆਂ ਫਜ਼ੀਹਤ”!

ਵਿਵੇਕ: ਹਰਜਿੰਦਰ ! ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਤਾਂ ਜਚ ਰਹੀ ਹੈ... ਖੈਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਓ।

ਇੱਕਠਾ ਹਾਸਾ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹੁਣ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਾਡਲ ਨਿਜੀ ਲਾਲਚ ਵਾਲਾ ਮਾਡਲ ਹੈ । ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਸੁਵਿਧਾ-ਭੋਗ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ! ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ! ਇਸੇ ਦੌੜ ਕਾਰਨ ਪਨਪਦਾ ਹੈ ਅਸੰਤੁਲਤ ਵਿਕਾਸ ! ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਦੋਹਨ !

ਸੁਨੀਲ: ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ... ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ ਗਏ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੈਣਾ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਪਾਪਾ ! ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ! ਜਿੰਨੇ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਲਏ ਉਨੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਯਾਣੀ ਕਿ ਮੁੜ ਭਰਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ !

ਰਾਧਿਕਾ : ਹਾਂ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ! ਖੇਤੀ-ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਸੰਦਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ! ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਮੁੱਢ ਜਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੱਤਵਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਭਰਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ! ਤੇ ਇਸ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਜ਼ਰੇ - ਜ਼ਰੇ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ ਜ਼ਹਿਰ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ਬੇਟੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਣਪੂਰਨ ਜਿਉਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼, ਅਸੁਰੱਖਿਆ, ਤੋਟ, ਸੋਸ਼ਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

ਰਾਧਿਕਾ: ਹਾਂ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਗਏ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਰਸਾਇਣਾਂ 'ਤੇ !

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਕਾਰਨ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਕ, ਲੜਕਾ-ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ, ਸਾਫ਼ ਹਵਾ, ਸਫ਼ਾਈ, ਤੇ ਹਰਿਤ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਹਾਂ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਪਰ ਸਾਡੀ ਹਕੀਕੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਹੈ, ਹਰ ਹੱਥ ਨੂੰ ਕੰਮ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਆਰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ, ਉਦਯੋਗ, ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ, ਅਧਾਰਭੂਤ ਢਾਂਚਾ, ਗ਼ੈਰ-ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਟਿਕਾਊ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਸਮੁਦਾਇ...

ਰਾਧਿਕਾ: ਸਰਿਸ਼ਟੀ ! ਟਿਕਾਊ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆਇਆ ਜਿਥੇ ਕੂੜੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਊਪਣ ਹੋਵੇ ਪਰ ਆਹ ਟਿਕਾਊ ਸਮੁਦਾਇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ? ਕੀ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਹਾਂ ਰਾਧਿਕਾ ਭਾਬੀ, ਹੁਣ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ-ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਫੁਲ-ਕਪਟ-ਦੰਭ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡ ਜਿਹੀਆਂ ਚਾਲਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ...

ਸੁਨੀਲ: ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਜੀ , ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨੇ ਅਪਰਾਧ, ਯੁੱਧ ਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਡਰ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਫਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਡਰ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਠੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਆਤਮ-ਘਾਤੀ ਮਨੁੱਖ ਬੰਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੁਨੀਲ ! ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਘਪਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਘਪਲੇ-ਬਾਜਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਇਕ ਜਣੇ ਦਾ ਪੇਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਰ ਪਾਏਗੀ।

ਵਿਵੇਕ: ਪਰ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ ਮਾਨਵ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਨਾਟਕ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ...

ਰਾਧਿਕਾ: ਵਿਵੇਕ ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰਜਿੰਦਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ਜਦ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਦੀ ਧਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ।

ਸੁਨੀਲ: ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਭਾਬੀ ! ਮੈਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹਰਜਿੰਦਰ ਯੂ.ਐੱਨ. ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਨੇਹਾ: ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਜਿੰਦਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਛੁਪੇ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਹੈ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਭਾਬੀ ... ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠਲਾਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਟਿਕ ਪਾਵਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਦਰਤ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿਚ ਗ੍ਰੀਨ-ਹਾਊਸ ਗੈਸ, ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਦਾ ਪੱਧਰ 280 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਸੀ ! ਯਾਨੀ ਦਸ ਲੱਖਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ 300 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਉਤੇ ਕਈ ਦਿੱਕਤਾਂ/ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਫਿਰ 350 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਮਹਾਂ-ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀ ਵੀ ਹੋਈ ਪਰ ਕਥਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅੱਜ...

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਅੱਜ ਤਾਂ ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਦਾ ਪੱਧਰ 400 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ...ਕਰੀਬ ਅੱਠ ਲੱਖ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪੱਧਰ ਸੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ !

ਰਾਧਿਕਾ: ਓਹ... ਮਹਾਂ-ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ...

ਸੁਨੀਲ: ਕੀ ਅਸੀਂ ਬਚਾਅ ਦੀ ਕੋਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ... ਕੁਦਰਤ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੋਕਾ, ਤਾਂ ਕਦੇ ਹੜ੍ਹ, ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦੇ ਰੋਗ... ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਵਿਵੇਕ: ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼... ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਵਿਵੇਕੀ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ! ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਪੈਦਾ ! ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੇ ਗਿਆਨ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ! ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਮੰਡਰਾਉਂਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਇਹੀ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਿਰਿਆ-ਕਲਾਪਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵੀ ਉਠੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਸਦਾ-ਬਹਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੈਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਹੀ !

ਸੁਨੀਲ: ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਲੈ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਾਰ-ਜਿੱਤ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੱਲ ਨਹੀਂ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅੱਜ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ! ਜਿਵੇਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਤਿਵਾਦ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਜੇਕਰ ਰੋਜ਼ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਪੁਤਲੇ ਫੂਕੇ ਜਾਣ , ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤਾਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਮੱਸਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ/ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ-ਅਪਰਾਧ-ਯੁੱਧ-ਅਤਿਵਾਦ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਹਨ, ਮੂਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ । ਪਰ ਸਮੱਸਿਆ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਘੱਟ ਹੋਣਾ ।

ਵਿਵੇਕ: ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ! ਯੂ.ਐੱਨ ਦੇ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ (ਸਸਟੇਨੇਬਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਗੋਲ) ਤੋਂ ਐਨਾ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਹੈ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਸਿੱਖਿਆ, ਆਵਾਸ, ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ , ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ, ਜੈਵ-ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ... ਹਾਂ ! ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼?

ਸੁਨੀਲ: ਦੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਨਹੀਂ... ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ। ਅਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਵਾਹ ਸਰਿਸ਼ਟੀ! ਸੋਚੋ ਭੁੱਖਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ! ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚਲੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਉਂਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੀਵ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਣ ਹੈ ਹੀ **ਸਹਿ-ਹੋਂਦ** ! ਖੁਦ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ !

ਸੁਨੀਲ: ਕਿੰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਨਿਯੰਤਰਨ ਹੈ, ਸੰਤੁਲਨ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਵਿਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ। ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਭਿਆਨਕ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਸੁਨੀਲ ਜਰਾ ਸੋਚੋ ! ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਦੋਨੋਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ ! ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ **ਸਹਿ-ਹੋਂਦ** ਸਜੀ ਹੈ। ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਘੱਟ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਨਣ ਦਰ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਜਨਣ ਦਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਸਾਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸੰਕਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਸਾਹਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਸ ਅਤੇ ਮਲ ਦੀ ਗੰਧ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ! ਇਸ ਨਾਲ ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਰੋਗ-ਮੁਕਤ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਵੇਕ: ਠੀਕ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਅਬਾਦੀ ਦਾ ਪੇਟ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਪਾਵਾਂਗੇ?

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਵਿਵੇਕ ! ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਵਪਾਰ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ! ਉਹ ਇਸ ਧਰਤ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਦੌਲਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਆਪਣੇ **ਦੰਭ** ਵਿਚ ਉਹ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਦਾਬਹਾਰ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਨੇ !

ਸਰਿਸ਼ਟੀ: ਕਮਾਲ ਐ ਅੰਕਲ ! ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ , ‘ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ. ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਇਕ ਲੰਬੀ ਛਲਾਂਗ ਹੈ’ । ਚਲੋ ਹੁਣ ਇਸ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਕ ਕੱਪ ਚਾਹ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੋ ਜਾਏ।

ਸਾਰੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ.....

ਸਮਾਪਤ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ -1

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫਾ ਅਧਾਰਤ ਅਜੋਕੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦਾ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਸਿੱਟਾ ?

ਉੱਤਰ: ਇਸ ਨਾਲ ਜਲ , ਜਮੀਨ ਜੰਗਲ ਹੋ ਗਏ ਨਸ਼ਟ , ਸੰਸਾਰ ਦੇ 1% ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਹੋ ਗਈ ਇਕੱਠੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅਧਿਓਂ ਵੱਧ ਦੌਲਤ , ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੰਤੁਲਨ !

ਪ੍ਰਸ਼ਨ -2 ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ: ਪਿਛੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਜੀਵਣ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲਾ ਵਿਕਾਸ ਅਪਣਾ ਕੇ ਜੀਵਣ ਜਿਉਣ ਦੀ !